

Анка С. БУЛАТОВИЋ*

Боро Р. НИНИЋ**

Европски универзитет у Брчком

ПРЕДНОСТИ ЗА ИНВЕСТИРАЊЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ У ОДНОСУ НА ЗЕМЉЕ ИЗ ОКРУЖЕЊА

Апстракт: Да би се остварио привредни напредак у мање развијеним земљама, неопходно је обезбиједити потребне ресурсе. Стране инвестиције врло често представљају примарни извор финансирања појединих свјетских економија, те борба за финансијске ресурсе који су ограничени постаје све већа. Многе државе плански приступају овом процесу, те улажу огромне напоре да би привукле стране инвеститоре. Из тог разлога неопходно је системски приступити овом предмету истраживања, те креирати адекватне стратегије привлачења страних инвестиција. Када је у питању Босна и Херцеговина и државе из окружења, конкуренција за привлачење страних инвестиција између њих је све суровија. Свака од држава из окружења посједује своје конкурентске предности, те уз адекватан сет подстицајних мјера може остварити значајан прилив страних инвестиција. Нажалост, од свих држава из окружења Босна и Херцеговина остварају најнижи прилив страних инвестиција, те је неопходно дефинисати конкурентске предности босанскохерцеговачког пословног амбијента.

Кључне ријечи: стране инвестиције, пословно окружење, подстицајне мјере.

УВОД

Стране инвестиције у условима глобализације и новог економског поретка, добијају улогу важне полуге економског развоја. У земљама у развоју врло често бивају једини извор прилива капитала и покретач промјена у привредном амбијенту. Врло често са собом доносе прилив нових техничко-технолошких достигнућа, омогућавају образовање и едукацију кадра и утичу на повећање животног стандарда становништва. Из тог разлога стране инвестиције представљају врло важну категорију даљег развоја сваке локације.

Да би смо сагледали позицију Босне и Херцеговине као пословне локације потребно је извршити поређење прилива страних инвестиција и подстицајних мјера које се примјењују у Босни и Херцеговини са подстицајним мјерама које пружају

* Редовни професор, bulatovic.anka@gmail.com

** Доцент, boro.ninic@hotmail.com

сусједне земље и њиховим оствареним приливом страних инвестиција. Приликом истраживања посматране су оне земље са којима Босна и Херцеговина граничи, а то су: Република Србија, Република Хрватски и Црна Гора. Овом начину истраживања је приступљено из разлога што су поменуте државе главни конкуренти Босни и Херцеговини у привлачењу страних инвеститора, те је потребно сагледати обим прилива страних инвестиција на њиховим територијама и истражити њихове методе привлачења страних инвеститора.

ТЕОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА

Стране инвестиције преставаљају дугорочно улагање корпоративног капитала у иностранству, којим се стиче власничка и управљачка контрола над конкретним бизнисом (Ракица 2010: 321). У стручној и научној литератури су прихваћене дефиниције и класификације које су установили Међународни моенетарни фонд (ММФ) и Организација за економску сарадњу и развој (ОЕСР), па се, према њима, стране инвестиције дефинишу као: врста међународних инвестиција које предузима резидент из једне привреде или земље (директни инвеститор – *direct investor*) у циљу преузимања трајног удјела у предузећу које послује у другој привреди или земљи (предузеће инвестиције – *direct investment enterprise*). Сматра се да трајан удио постоји ако је инвеститор преузео најмање десет процената обичних акција (или другог облика власничког капитала) или гласачких права предузећа инвестиције (Антевски 2008: 134).

У складу са дефиницијом страних инвестиција, страним директним инвеститором се сматра субјекат из једне економије који је директно или индиректно стекао најмање десет процената права гласа у предузећу које је из друге економије. Инвеститор може бити појединац, група правних или физичких лица, корпорација или индивидуално предузеће, група повезаних предузећа, као и одређено владино тијело (ОЕСР 2008: 40).

Стране инвестиције имају неколико кључних функција које могу бити представљене на следећи начин (Kavusgil 2012: 403):

– стране инвестиције представљају значајан извор капитала. Као највиши степен интернационализације представљају и највећи извор опорезивања ресурса предузећа,

– стране инвестиције подразумјевају локално присуство и операције. Помоћу њих менаџмент успоставља директан контакт с купцима, партнерима и државним апаратом. Нека предузећа концентришу своје операције на једној или мањем броју локација, док друга дисперзују пословање на већи број земаља. Често мултинационална предузећа поставе мрежу пословања толико обимно да националност предузећа није увјек јасна,

– предузећа улажу у земље које пружају одређене компаративне предности. Менаџери бирају одређене земље у које ће инвестирати на основу предности које та локација нуди. Предузећа настоје да врше конкретна истраживање и развој у земљама које посједују врхунска сазнања у одређеној области, снабдијевају се у земљама чији добављачи нуде најбоље услове, граде производне погоне у земљама

које обезбјеђују високу продуктивност радне снаге, маркетиншке филијале успостављају у земљама које имају најбољи потенцијал за продају,

– стране инвестиције подразумевају значајан ризик и неизвијесност. У поређењу са другим стратегијама уласка, овај вид интернационализације, повећава утицај локалне самоуправе на предузећа по битним пословним питањима као што су: висина плате, начин запошљавања и производне цијене. Стране инвестиције морају се борити и са другим условима који владају на тржишту, као што су: инфлација, рецесија, итд.,

– страни инвеститори морају се више позабавити специфичним друштвеним и културиним промјенама које су карактеристичне за одређена тржишта. Високо развијена мултинационална предузећа често своје радње морају држати ван јавности. Да би се умањили потенцијални проблеми менаџери често фаворизују инвестирање у државе које су културно и језички познате и приближне инвеститору.

Страни инвеститори у инвестирању на одређеним локацијама могу бити вођени различитим мотивима. Зависно од усмјерења ка тражњи или понуди, улагања се могу подијелити на два основна облика (Домазет и др. 2001: 270):

- улагања усмјерена на потражњу (demand-oriented), чији је главни мотив снадбјевање националног тржишта земље у коју се инвестира,
- улагања усмјерена на понуду (supply-oriented), чији је главни мотив искоришћавање локалних ресурса у циљу пласирања производа изван земље домаћина.

Анализирање маркетиншког окружења показало се корисним многим предузећима која планирају инвестирање у иностранству. Тај процес анализирања укључује сљедеће кораке (Котлер и др. 2010: 144):

- одређивање подручја окружења које треба посматрати,
- одређивање начина на који ће се прикупљати информације, укључујући и изворе информација, учесталост информација и ко ће бити за све то одговоран,
- примјена плана прикупљања података и
- анализа добијених података и њихово кориштење у процесу инвестирања.

Опште окружење се састоји од фактора који могу имати драматичне ефекте на стратегију неког предузећа. По правилу, једно предузеће има мало могућности да предвиди трендове и догађаје о општем окружењу, а још мање је способно да их конторлише (Дес и др. 2007: 49). Највидљивије разлике се односе на економске, правне, политичке, културне, природне и технолошке димензије међународног пословног окружења.

Да би се успјешно привукле стране инвестиције неопходно је разумјети понашање страних инвеститора приликом доношења одлуке о избору локације за инвестирање. У функцији адекватног схватања овог процеса, од користи може бити матрица која указује на четири врсте понашања у зависности од нивоа ангажованости потрошача у процесу куповине и степена разлике између брендова које купују. Ове врсте понашања могу се примјенити и на избор локације за инвестирање. У зависности од тога да ли је ангажованост у току куповине јака или слаба, као и од тога да ли је разлика велика или мала, разликују се четири врсте понашања (Ракита 2010: 222):

- комплексно понашање,
- понашање усмјерено на смањење несклада,
- понашање којим се тражи различитост и
- понашање по навици.

Котлер је развио концепт који нам помаже да разумијемо процес понашања страних инвеститора (Котлер и др. 1993: 51). Прво, инвеститор посматра локацију као скуп одређених атрибута. Интересни атрибути су различити за поједине локације: локације за одмор: клима, атракције, морска обала; локације за живот: могућност запослења, образовни систем, јавни превоз, трошкови и квалитет живота; локације за развој предузећа: цијена земљишта, способност радне снаге, цијена енергената и висина пореза; конгресне локације: повољности, капацитети, могућности, сервис и трошкови. Друго, инвеститори разликују на којим локацијама за њих се налазе истакнути и важни ресурси. У том сегменту, менаџери локација играју кључну улогу и покушавају истаћи ресурсе, који би повећали прилив страних инвестиција. Након тога инвеститори одлучују који су ресурси за њих најважнији и приписују тежину важности релевантним атрибутима. Четврто, инвеститори од сваког атрибута морају имати корист. Функција користи описује како задовољство инвеститора варира у зависности од значаја сваког атрибута. Пето, инвеститор гради ставове (предрасуде и преференције) према алтернативним локацијама кроз поступак процјена. Они примјењују различите процедуре како би изабрали одређену локацију у односу на неке друге алтернативе (Котлер и др. 1993: 51).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања овог рада јесу компаративне предности Босне и Херцеговине за привлачење страних инвестиција у односу да земље из окружења. Основни циљ истраживања огледа се у идентификавању компаративних предности босанскохерцеговачког привредног амбијента у односу на сусједне земље. Истраживачка хипотеза у овом дефинисаном предмету истраживања гласи: Компаративне предности и подстицајне мјере земаља из окружења утичу на успјешност привлачења страних инвестиција у Босни и Херцеговини. Компаративне предности и подстицајне мјере земаља из окружења постављене су као независна варијабла истраживања, док је прилив страних инвестиција у Босни и Херцеговини представљен као зависна варијабла истраживања. Индикатори за истраживање и мјерење независне варијабле су: пореска и монетарна политика као и стопа инфлације у земљи домаћина и земљама у окружењу, извозна политика, подстицајне мјере за привлачење страних инвестиција, пословно окружење (економско, правно, политичко, природно, културно и технолошко), стабилност пословања, могућност кредитирања, итд. Индикатори за истраживање и мјерење зависне варијабле су: број страних инвеститора, обим инвестиција, раст бруто друштвеног производа, раст запосленост, побољшање стандарда становништва, итд.

У истраживању су учествовала стотину и четири предузећа која у свом капиталу имају удио или цјелокупно власништво страног инвеститора. Приликом

истраживања кориштена је метода писменог испитивања, односно анкетни упитник. Прикупљање примарних података вршено је на основу стратификованог пропорционалног узорка. Прикупљање података вршено је директним контактом или путем електронске поште.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Свака држава има своје механизме за привлачења страних инвестиција, па тако и Босна и Херцеговина и државе из окружења. Пореске стопе често представљају један од важнијих инструмената за привлачење страних инвеститора. Промјена пореских стопа врло често представља један од најједноставнијих начина за повећање конкурентске предности локације. Овај механизам не захтјева велика финансијска улагања, али може да представља значајну подстицајну мјеру. Наравно, с овим инструментима треба бити опрезан, јер од пореза се обезбијеђује функционисање цјелокупног државног апарата, социјалних давања и пружање услужних сервиса.

Када страни инвеститори бирају локацију за инвестирање, врло често полазе од висине пореских стопа. Сходно томе, у Табели 1. приказане су пореске стопе у Босни и Херцеговини, Републици Србији, Републици Хрватској и Црној Гори. Када посматрамо порез на додатну вриједност, долазимо до закључка да једино Босна и Херцеговина има јединствену стопу за све врсте производа и пореска стопа износи 17%. У Републици Србији се примјењују двије стопе пореза на додану вриједност које износе 20% и 8%. Такође, у Црној Гори се примјењују двије стопе пореза на додану вриједност које износе 19% и 7%. С друге стране у Републици Хрватској примјењују се три стопе пореза на додану вриједност које износе 25%, 13% и 5%. Различите стопе пореза на додану вриједност се најчешће правдају социјалним фактором, односно да се уводе ниже стопе пореза због најугорженијег дијела становништва. Међутим, када посматрамо пореску политику државе, најједноставније је постојање јединствене пореске стопе, како због самог обрачуна тако и смањења могућности малверзација и пореске евазије.

Када је у питању порез на добит он је најнижи у Црној Гори и износи 9%. На цјелокупној територији Босне и Херцеговине порез на добит износи 10%. У Републици Србији порез на добит је 15%. Међутим, у Републици Хрватској постоје двије стопе и оне износе 12% и 18%, нижа се примјењује за остварене приходе до 3.000.000,00 куна, а виша преко.

Порез на доходак је такође најнижи у Црној Гори и износи 9%. У Босни и Херцеговини и Републици Србији порез на доходак износи 10 %, док се у Републици Хрватској примјењују двије стопе, 24% до 210.000,00 куна и 36% преко наведеног износа. Међутим, у Републици Хрватској се другачије признаје ослобођени износ од плаћања пореза на доходак, па се може увећати лични одбитак за уплаћено обавезно здравствено осигурање.

Најнижа стопа пореза за пензијско и инвалидско осигурање плаћа се у Републици Србији и износи 14%. Када је у питању Босна и Херцеговина, у Федерацији

Босне и Херцеговине стопа за пензијско и инвалидско осигурање износи 17%, а у Републици Српској 18,5%. У Републици Хрватској стопа за пензијско и инвалидско осигурање износи 20%. Највиша пореска стопа за ову врсту доприноса плаћа се у Црној Гори и износи 20,5 %.

Најнижа стопа за здравствено осигурање плаћа се у Републици Србији и износи 5,5%. У Црној Гори стопа за овај допринос износи 12,3%. Када је Босна и Херцеговина у питању, у Републици Српској и Брчко дистрикту БиХ пореска стопа за здравствено осигурање износи 12%, а у Федерацији Босне и Херцеговине 12,5%.

Најнижа стопа осигурања од незапослености плаћа се у Републици Србији и износи 0,75%. У Црној Гори стопа за осигурање од незапослености износи 1%, а у Републици Хрватској 1,7%. Када је Босна и Херцеговина у питању стопа осигурања од незапослености у Федерацији Босне и Херцеговине и Брчко дистрикту БиХ износи 1,5%, а у Републици Српској 0,8%. Једино у Републици Српској плаћа се осигурање за заштиту дјете у износу од 1,7%.

Табела 1. Преглед пореских стопа у Босни и Херцеговини, Републици Србији и Републици Хрватској и Црној Гори

Пореске стопе	Пореске стопе у конкурентским земљама			
	Босна и Херцеговина	Србија	Хрватска	Црна Гора
Порез на додану вриједност:	17%	20% и 8%	25%, 13% и 5%	19% и 7%
Порез на добит:	10%	15%	12% уколико су у пореском периоду остварени приходи од 3.000.000,00 кн или 18% уколико су у пореском периоду остварени приходи једнаки или већи од 3.000.000,01 кн	9%
Порез на доходак:	10%	10%	24% до 210.000,00 кн 36% изнад 210.000,00 кн	9%
Пензијско и инвалидско осигурање:	ФБиХ: 17% РС: 18,5% БД: један од два фонда ФБиХ или РС	14%	20%	20,5%
Здравствено осигурање:	ФБиХ: 12,5% РС: 12% БД: 12%	5,5%	15%	12,3%
Осигурање од незапослености:	ГБиХ: 1,5% РС: 0,8% БД: 1,5%	0,75%	1,7%	1%
Осигурање за заштиту дјете:	РС: 1,7%	–	–	–

Извор: Аутори, према подацима:

https://www.porezna-uprava.hr/HRporeznisustav/Stranice/porez_na_dobit.aspx

Када су у питању подстицаји за привлачење страних инвестиција у Републици Србији и Републици Хрватској, у обје државе, висина олакшица и подстицајних мјера зависи од броја новоотворених радних мјеста и висине улагања. Влада Републике Србије даје подстицаје за оправдане трошкове бруто зарада за нова радна мјеста, подстицаје за оправдане трошкове улагања у основна средства и додатне подстицаје за радно интензивне пројекте. Висина ових подстицаја зависи од степена развијености територијалне области у коју се врши улагање. На овај начин Влада Републике Србије покушава равномјерно да развија државу и да обезбједи грађанима у свим дијеловима земље радна мјеста.

Сличан принцип примјењује се и у Републици Хрватској, повећањем висине улагања и повећањем броја новоотворених радних мјеста повећава се износ олакшице по основу пореза на добит и повећава се период кориштења исте. На овај начин Влада Републике Хрватске покушава на почетку пословања да стране инвеститоре ослободи плаћања пореза на добит и да на тај начин подстакне њихово пословање и омогући им даља улагања и развој пословања. Привредници у овој држави могу остварити и додатне подстицаје уколико врше запошљавање особа са инвалидитетом, те уколико улажу у средња и мала предузећа.

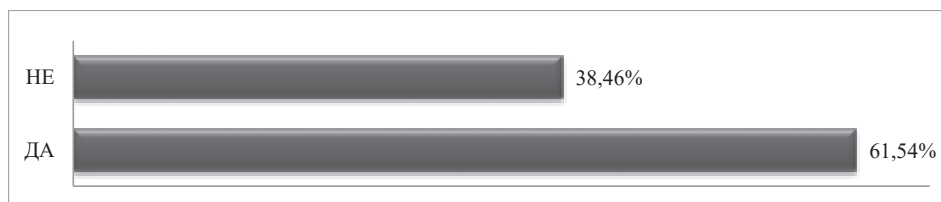
Влада Црне Горе највеће подстицаје пружа инвеститорима који улажу у неразвијене дијелове земље. Олакшице се огледају у неплаћању пореза на доходак у првих осам година пословања. Такође, Влада ове државе обезбјеђује и друге олакшице које се огледају у запошљавању становништва које има преко четрдесет година живота, уколико је запослено лице дуже од пет година на евиденцији Завода за запошљавање, уколико је незапослено лице Ром, Ашкалија или Египћанин, уколико је лице запослено на неодређено вријеме након обављеног приправничког стажа, уколико је лице проглашено технолошким вишком, уколико је лице незапослено након више од двадесет и пет година радног стажа, те уколико је лице запослено у пословним зонама. За све наведене категорије послодавци не плаћају допринос за обавезно социјално осигурање и порез на доходак физичких лица. Такође, Влада Црне Горе обезбјеђује посебне кредитне линије са каматним стопама у распону од 4,5% до 6,5% и низ олакшица у пословним зонама које се огледају у ослобођености од плаћања комуналне таксе, повољне цијене закупа пословних простора, смањење или ослобађање од плаћања пореза физичких лица, исл.

У Босни и Херцеговине олакшице за стране инвеститоре се разликују у ентитетима и дистрикту Брчко. Различите законске регулативе и различите пореске стопе утицале су да привредни амбијент Босне и Херцеговине буде најкомпликованији. То је у великој мјери утицало на остваривање најмањег прилива страних инвестиција у односу на земље из окружења. У Федерацији Босне и Херцеговине пореском обвезнику који изврши инвестирање из властитих средстава у опрему у вриједности од 50% остварене добити, умањује се обрачуната основица за 30%, док оном инвеститору који је у посљедњих пет година из властитих извора инвестирао преко 20 милиона КМ, умањује се обрачуната основица за 50%. У Републици Српској обвезнику који је улагао у опрему и некретнине преко 50% остварене добити дозвољавају се олакшице у висини од 30% пореске обавезе. У Брчко дистрикту БиХ пакет подстицајних мјера је углавном усмјерен на олакшице приликом отпочињања пословања.

Када поредимо подстицајне мјере које примјењује Босна и Херцеговина и државе из окружења и остварени прилив страних инвестиција у Босни и Херцеговини и државама из окружења, долазимо до закључка да су Република Србија и Република Хрватска креирале најбољи сет подстицајних мјера. Када сагледамо олакшице које пружају, обје наведене државе, видјет ћемо да су оне јако сличне, само се разликују у висинама олакшица али функционишу на сличном принципу. С друге стране олакшице које примјењују Црна Гора и Босна и Херцеговина су сличне, с тим да је олакшице које се примјењују у Босни и Херцеговини компликованије пратити јер се разликују на ентитетском нивоу и на нивоу Дистрикта.

Приликом примарног истраживања, страним инвеститорима је постављено питање да ли су поред Босне и Херцеговине посматрали још неку државу из окружења за реализацију својих инвестиција. Према добијеним резултатима истраживања 61,54% испитаних страних инвеститора изјаснили су се да су посматрали и друге државе из окружења, док 38,46% посматраних инвеститора није посматрало друге државе из окружења. Овакви резултати истраживања су очекивани јер већи број инвеститора долази из држава из окружења, односно из Републике Србије и Републике Хрватске. Инвеститори који потичу изван сусједних земаља, више су се двоумили око инвестиционе локације. Резултати истраживања по основу овог истраживачког питања представљени су на Графикону 1.

Графикон 1. Поред Босне и Херцеговине инвеститори су анализирали и сусједне земље као инвестиционе дестинације

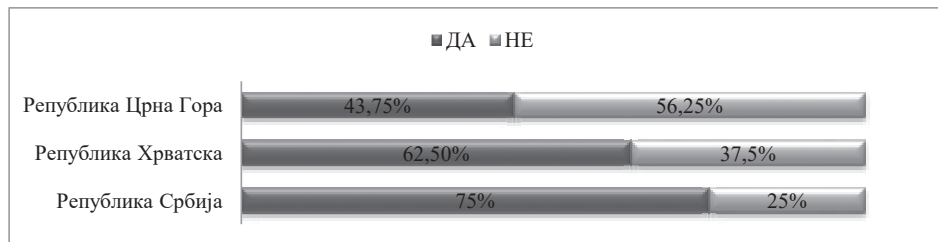

Извор: Резултати примарног истраживања

Посматрани инвеститори који су се изјаснили да су разматрали и друге земље из окружења, имали су могућност да искажу које државе су за њих биле инвестиционо интересантне. Према добијеним резултатима истраживања, 75% страних инвеститора су поред Босне и Херцеговине посматрали Републику Србију, док 25% посматраних страних инвеститора није ову државу посматрало као инвестициону дестинацију. Републику Хрватску као инвестициону дестинацију је поред Босне и Херцеговине посматрало 62,50% страних инвеститора док 37,50% није. Црна Гора је поред Босне и Херцеговине инвестиционо била интересантна за 43,75 инвеститора, док је 56,25% инвеститора није уопште разматрало. Према добијеним подацима након спроведеног истраживања, највише страних инвеститора се двоумило између Босне и Херцеговине и Републике Србије. Затим, између Републике Хрватске и Босне и Херцеговине, док се најмање инвеститора двоумило између инвестирања у Црну Гору и Босну и Херцеговину. Сходно томе, највећи конкурент

из окружења Босни и Херцеговини приликом привлачења страних инвестиција је сте Република Србија. Резултати истраживања су представљени на Графикону 2.

Графикон 2. Структура испитаника који су поред Босне и Херцеговине анализирали и сусједне земље као инвестиционе дестинације

Извор: Резултати примарног истраживања

Кроз испитивање се настојало утврдити зашто су посматрани страни инвеститори одлучили инвестирати на територију Босне и Херцеговине, а не у сусједне земље. Према томе, у анкетном упитнику страни инвеститори су имали могућност да изаберу више тржишних детерминанти које су повољније у Босни и Херцеговини него у Републици Србији, Републици Хрватској или Црној Гори. Понуђено им је да изаберу да ли је повољније пословно окружење, подстицајне мјере, царинска политика, пореска политика, стабилност валуте, стопа инфлације, потенцијал тржишта, географски положај и клима и да ли је развијенија инфраструктура у Босни и Херцеговини или у сусједним државама.

Према добијеним резултатима истраживања 26,92% страних инвеститора сматра да је повољније пословно окружење у Босни и Херцеговини него у осталим посматраним државама. Када су у питању подстицајне мјере које државе пружају, 19,23% страних инвеститора сматра да су оне на босанскохерцеговачком тржишту повољније. Када је ријеч о царинској политици 7,69% страних инвеститора сматра да је она повољнија у Босни и Херцеговини него у сусједним државама, док 23,08% страних инвеститора сматра да је повољнија пореска политика. Затим, 19,23% страних инвеститора сматра да је стабилност валуте значајна предност Босне и Херцеговине у односу на сусједне државе, томе доприноси чињеница да је Конвертибилна марка фиксно везана за Еуро, те је 1 КМ = 0,51129 €. Када је у питању стопа инфлација ни један страни инвеститор не сматра да је то предност босанскохерцеговачког тржишта у односу на сусједне државе. С друге стране, чак 73,07% испитане популације сматра да Босна и Херцеговина има већи тржишни потенцијал од осталих посматраних држава. Поред тога, 23,07% страних инвеститора сматра да су географски положај и клима повољнији у Босни и Херцеговини него у сусједним земљама, међутим треба узети у обзир да је ово релативно мала географска површина те да су географски положај и клима јако слични у свим посматраним државама. Само 3,85% испитаних страних инвеститора сматра да је у Босни и Херцеговини инфраструктура прилагођенија потребама страних инвеститора у односу на земље из окружења. Добијени резултати истраживања према посматраним параметрима, представљени су на Графикону 3.

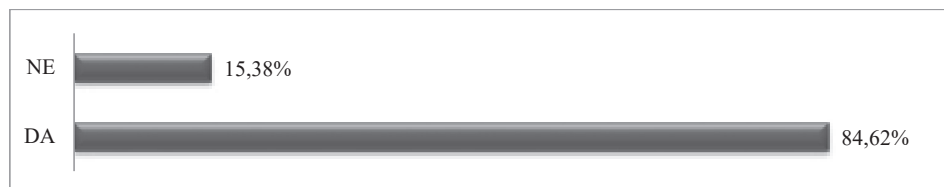
Графикон 3. Обим испитаника који сматрају да Босна и Херцеговина као инвестициона дестинација има предности у односу на сусједне земље

Извор: Резултати примарног истраживања

Испитана лица у примарном истраживању имала су могућност да оцијене да ли Босна и Херцеговина има турбулентнији пословни амбијент од земаља из окружења. По овом истраживачком питању 84,62% страних инвеститора изјаснили су се позитивно, односно сматрају да је босанскохерцеговачко пословно окружење турбулентније од сусједних земаља, док 15,38% страних инвеститора сматра да посматрано тржиште није турбулентније од осталих посматраних држава. Ако погледамо односе у сусједним државама, биће нам јасном зашто су добијени овакви резултати истраживања. Република Хрватска је од 2013. године чланица Европске Уније, те је логично очекивати да је стабилнија од Босне и Херцеговине. С друге стране Република Србија, није чланица Европске Уније и има тешкоће по питању територијалног интегритета и суверенитета, али ипак није имала отворене ратне сукобе на својој територији. Црна Гора има релативно стабилан привредни амбијент и није учествовала у већим сукобима. Стога, Босна и Херцеговина поред сложене организационе структуре, највише је била погођена ратним сукобима који су посљедица распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Представљени резултати истраживања приказани су на Графикону 4.

Графикон 4. Обим испитаника који сматрају да је пословно окружење у Босни и Херцеговини турбулентније него у сусједним земљама

Извор: Резултати примарног истраживања

На основу презентованих резултата истраживања можемо закључити:

- 84% испитаника сматра да је турбулентније пословно окружење у Босни и Херцеговини него у сусједним земљама,
- кључни конкурент Босни и Херцеговини у привлачењу страних инвестиција је Република Србија, затим Република Хрватска и на крају Црна Гора,
- не постоји изражен елемент пословног амбијента.

ЗАКЉУЧАК

У савременој литератури и пословној пракси, често се говори о страним инвестицијама и њиховом позитивном утицају на економски раст и развој. За многе земље, а посебно оне у развоју, карактеристично је да у оквиру домаће економије постоји изражен недостатак финансијских средстава, савремених технологија и know-how који су нужни за привредни раст и развој. Приливом страних инвестиција могуће је обезбиједити неопходне ресурсе који врло често представљају најважнији извор капитала за земље које их апсорбују. Из тог разлога је изражена конкуренција између земаља у погледу стварању адекватног пословног амбијента који ће привући већи број страних инвеститора. Владе земаља да би се избориле на инвестицијском тржишту усмјеравају своје активности ка прилагођавању пословног амбијента захтјевима страних инвеститора с једне стране, и континуирано врше промоцију свог пословног потенцијала, с друге стране.

Добијени резултати истраживања су показали да је 61,54% страних инвеститора приликом избора Босне и Херцеговине као инвестиционе дестинације посматрало и сусједне државе, односно Републику Србију, Републику Хрватску и Црну Гору. Као највећег конкурента Босни и Херцеговини испитаници су позиционирали Републику Србију, а 75% страних инвеститора се двоумило између избора Босне и Херцеговине као инвестиционе дестинације и Републике Србије. Затим 62,50% испитаника се двоумило између избора Републике Хрватске и Босне и Херцеговине, док се 43,75% испитаника двоумило између избора Црне Горе и Босне и Херцеговине.

Такође, према резултатима истраживања 84,62% испитаника из реалног сектора сматра да је у Босни и Херцеговини турбулентније пословно окружење него у сусједним земљама. На основу добијених резултата истраживања можемо закључити да је навећи конкурент од сусједних земаља Босни и Херцеговини приликом привлачења страних инвестиција Република Србија. Поред тога, већина испитаних страних инвеститора који послују у реалном сектору, сматрају да је турбулентније пословно окружење у Босни и Херцеговини него у сусједним земљама што значајно утиче на мањи прилив страних инвестиција у Босни и Херцеговини него у сусједним државама.

ЛИТЕРАТУРА

- Kavusgil 2012: Tamer Kavusgil i dr. *Internacionalni biznis*. Nju Džerzi: Pranti, Hal.
- Антевски 2008: Мирослав Антевски. *Регионална економска интеграција у Европи*. Београд.
- Дес 2007: Грегори Дес и др. *Сврхајетски менаџмент*. Београд: Дата Статус.
- Домазет 2001: Анто Домазет и др. *Међународни маркетинг*, Сарајево: Економски факултет Сарајево.

- Котлер 1993: Филип Котлер и др. *Маркејини локације: Привлачење инвестиција, индустрије и туризма у градове, државе и нације*. Њу Јорк: Такс Фри Прес.
- Котлер 2010: Филип Котлер и др. *Маркејини у осигурању, хотелијерству и туризму*. Загреб: Мате д.о.о.
- ОЕСР 2008: *Дефиниција страних директних инвестиција*, 4. издање.
- Ракита 2010: Бранко Ракита. *Међународни бизнис и менаџмент*. Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду.
- Ракита и Шипрагић 2010: Бранко Ракита и Милош Шипрагић. *Маркејини локације у функцији привлачења ресурса*, Београд: СЕМА, Маркетинг, бр. 41.
- https://www.porezna-uprava.hr/HRporeznisustav/Stranice/porez_na_dobit.aspx [10. јануар 2023]

Anka S. BULATOVIĆ

Boro R. NINIĆ

ADVANTAGES FOR INVESTMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN RELATION TO SURROUNDING COUNTRIES

SUMMARY

In order to achieve economic progress in less developed countries, it is necessary to provide the necessary resources. Foreign investments very often represent the primary source of financing for certain world economies, and the struggle for financial resources, which are limited, is becoming greater. Many countries have a planned approach to this process, and make huge efforts to attract foreign investors. For this reason, it is necessary to systematically approach this research problem, and to create adequate strategies for attracting foreign investments. When it comes to Bosnia and Herzegovina and the surrounding countries, the competition to attract foreign investments between them is getting tougher. Each of the neighboring countries has its own competitive advantages, and with an adequate set of incentive measures, it can achieve a significant inflow of foreign investments. Unfortunately, of all the surrounding countries, Bosnia and Herzegovina has the lowest inflow of foreign investments, so it is necessary to define the competitive advantages of the business environment in Bosnia and Herzegovina.

Key words: foreign investments, business environment, incentive measures.